İNSANBİLİM DERGİSİ | İnsanbil Derg 2(2):22-43, 2013

Sivas Beydili Köyü inanç sistemi içinde kadın[1]

Duygu Ulusoy Yılmaz[1*], Gülay Karşıcı[2], Ali Selçuk[3]

[1]*Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi, GSEB Müzik Eğitimi ABD, Sivas*
[2]*Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Müzik Bölümü, İstanbul*
[3]*Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Halk Bilimi Bölümü, Kayseri*

Geliş tarihi: 27.08.2014
Kabul tarihi: 29.10.2014

Öz: Alevi inanç yapısında insanların cinsiyetlerine göre ayrımı söz konusu olmayıp kadın ve erkek birçok alanda eşit haklara sahiptir. Dini hiyerarşi yapılanmasında inançta sahip olunan birikim esas alınır. Bu bağlamda Anadolu Aleviliğinde, inanç önderliği yapan kadın liderlerin varlığına rastlanır. Örneğin Kadıncık Ana, Hacı Bektaş Veli'nin ölümünün ardından onun postuna oturan ve Bektaşiliğin kurucusu olarak kabul edilen Abdal Musa'yı yetiştiren bir kadın liderdir. Kadıncık Ana dışında önemli kadın liderlerden biri de Anşa Bacı'dır. Anşa Bacı, Hubyar Ocağı'ndan Sünnileştikleri gerekçesiyle ayrılarak yeni bir ocak kuran Veli Baba'nın eşidir. Onun ölümünün ardından ocağa liderlik yapar. Bu ocağa mensup olanlar (talipler) Babacılar ve/veya Anşa Bacılılar olarak adlandırılır. Alevilikte dini önder için kullanılan Dede kavramı yerine Baba kavramını kullanan ve kendilerini Babacılar olarak tanımlayarak diğer Alevi topluluklarından ayrılan talipler, geleneksel yaşam biçimlerini ve dini inançlarını katı şekilde sürdürmesiyle ve soyunu kan bağına dayalı olarak devam ettirmesiyle kapalı bir topluluk görünümündedir. Hafik ilçesinin 30 km kuzeybatısında yer alan Beydili köyü de bu tanımlamaya dâhil edilen, Anşa Bacılı olmasıyla ve geleneksel unsurları sürdürmesiyle dikkati çeken bir köydür. Çalışma, 2002-2004 yılları arasında ve 2012-2013 yaz aylarında yapılan alan araştırmasına dayanmaktadır. Gözlem ve görüşmelerle elde edilen veriler doğrultusunda Anşa Bacı Ocağına bağlı Beydili köyünün geleneksel kültürü içerisinde kadın kimliğinden yola çıkarak Cem Tarikatında ve müzik pratiklerinde kadının rolü ele alınmaktadır.

***Anahtar Kelimeler*:** Kadın, cinsiyet, gelenek, kültür, müzik.

Woman in belief system of Sivas Beydili Village

Abstract: In Alevi belief, people are gender neutral community and women and men have equal rights in many fields. In the religious hierarchical structure, experience in belief is essential principal. In this context, it is come across the existence of women in

* Yazışma adresi: Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi ABD, 58140 Kampüs, Sivas (e-posta:duygulusoy@hotmail.com)

[1] Erciyes Üniversitesi, BAP Birimi tarafından desteklenen SBD-12-4096 kodlu doktora tez projesinden üretilen bu çalışmanın dar kapsamlı hali Yeditepe Üniversitesi'nde düzenlenen Uluslararası Kadın Hayatlarını Yazmak Sempozyumu'nda 20 Nisan 2014 tarihinde "Sivas Beydili Köyü Müzik Pratiklerinde Kadın" başlığı altında sunulmuştur.

Anatolian Alevi belief who are religious leaders. For instance, Kadıncık Ana is the female leader after death of Hacı Bektas Veli and educated Abdal Musa who is accepted to be founder of Bektashism. One of the other female leaders except Kadıncık Ana is Anşa Bacı. Anşa Bacı is the wife of Veli Baba who left Hubyar Ocak (guild) by thinking that this ocak became closer to the Sunni belief and established another ocak. After his death, Anşa Bacı became the leader of this ocak. The members (talip) of this ocak are named as Babacı and/or subscribe people to Anşa Bacı. Talips who used the notion of Baba instead of Dede as the religious leader in Alevi belief and described themselves as subscribe people to Baba and got seperated from other Alevi communitites with their appearance of a closed society having traditional life styles and religious beliefs and sustaining their generation as based on blood bonds. Therefore, they are described as Sıraç by other Alevi communities. Beydili Village, located on the 30 km northwest of Hafik town (Sivas), is a a village which arouse interest because this community pertain to Anşa Bacı and sustains their traditional elements. The present study is based on field researches during summer seasons in 2002-2004 and 2012-2013. Within the light of data obtained from participant observation and in-depth interviews, based on the female identity in the traditional culture of Beydili Village pertaining to Anşa Bacı Ocağı, woman's role and its reflection on musical practices in Cem Sect (Cem Tarikatı) are addressed.

Keywords: Woman, gender, tradition, culture, music

Giriş

Sivas ili Hafik ilçesinin 30 km kuzeybatısında yer alan Beydili köyünün kuzeyinde Otmanalan, kuzeybatısında Kızılalan, batısında Karabalçık ve Ovacık, doğusunda Esenli, güneyinde ise Düğer köyleri bulunur. Geçimini tarım ve hayvancılığa dayalı olarak sürdüren Beydili köyünün Keklicek, Yağcılar ve Yazlıkyurdu olmak üzere üç mezrası ve mezra çevresinde ekili araziler bulunur.

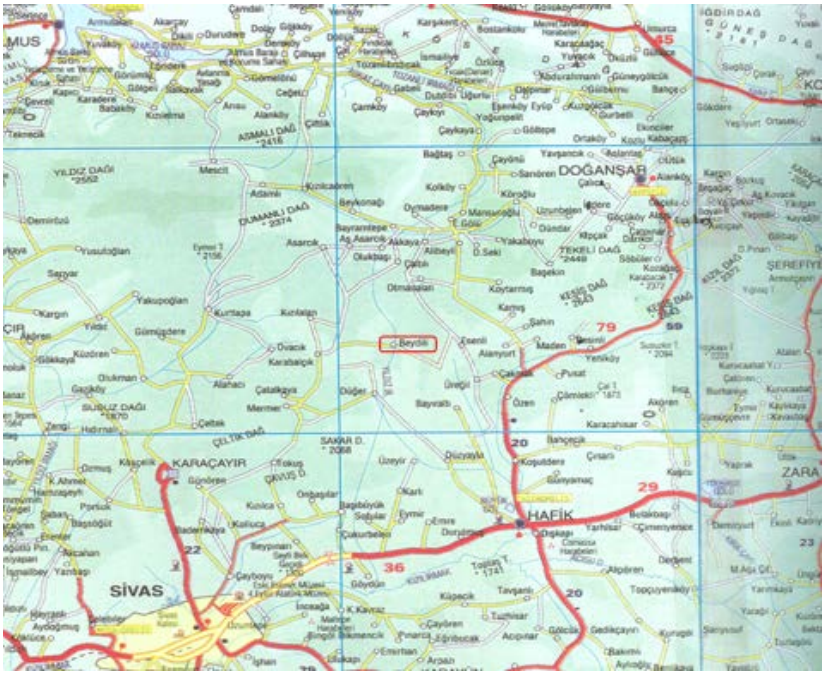

Şekil 1. Beydili Köyünün coğrafi konumu.

Anadolu Aleviliği inancına sahip olan topluluk, farklı kültürlerle etkileşime girmesine rağmen geleneklerine sıkı sıkıya bağlılıkları ve sosyal yapıları bakımından kapalı bir topluluk görünümünde olmaları nedeniyle diğer Alevi toplulukları tarafından "Sıraç" olarak

adlandırılan topluluğun mensuplarıdır. Orta Asya'dan gelen, bir süre göçebe yaşadıktan sonra Sivas ve Tokat başta olmak üzere Amasya, Çorum, Yozgat, Samsun, Manisa, Erzurum ve İzmit illerinde (Kenanoğlu ve Onarlı, 2003:161) yerleşik hayata geçen Sıraçların çoğu Hubyar Sultan'a bağlıdır. Zamanla inançta meydana gelen değişimlere bağlı olarak Hubyar Ocağından koparak Veli Baba'ya ve Anşa Bacı'ya bağlı olanlar olmak üzere iki boy şeklinde kendi içlerinde ayrılırlar.

Bu çalışmanın yapıldığı Beydili köyü Anşa Bacı Ocağı'na bağlıdır. Ocak liderinin bir kadın, Anşa Bacı olması; topluluk inanç ve geleneklerinin anaerkil bir sistemden geldiğini, kültür oluşumunda kadının etken olduğunu düşündüren bir göstergedir. Bu durumun toplulukta kadının statüsüne ilişkin önemli bir ipucu olduğu düşüncesinden hareketle Beydili köyü sosyal yaşantısında ve dini ibadetlerinde kadının konumunun nasıl olduğu sorusuyla başlayan çalışma kapsamında ağırlıklı olarak inanç yapısı içinde kadının konumu ele alınarak Beydili köyü kültüründe müzik pratiklerinde kadının rolüne de kısaca değinilerek örnek müzikler notalarıyla verildi. Sivas ilinin Hafik ilçesine bağlı, 2013 yılı toplam nüfusu 178 olan Beydili köyünde 2004, 2012 ve 2013 yılları arasında yapılan alan araştırmasına dayanan çalışmayı, günlük yaşamda ve dini ritüellerde yapılan gözlemler ve burada yaşayan kadınlarla yapılan görüşmeler şekillendirdi.

Bu çalışmanın, Anşa Bacı Ocağına dikkat çekerek konuyla ilgili çalışma yapacak kişilere yol gösterici olması beklenmekte, toplulukla ilgili yapılan mevcut bilgi birikiminin yanı sıra etnomüzikoloji alanındaki bilgi birikimine de katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Literatür incelendiğinde Alevilikte kadının konumuna ilişkin pek çok çalışmanın olduğu görülür. Bu inanca sahip kadınların müzik pratiklerindeki rolünün sadece kadın erkek birlikte yapılan ibadet ve birlikte dönülen semahtan söz eder şekilde olması bu alandaki boşluğu göstermesi anlamında dikkate değerdir. İnançta kadına odaklanan ve etnomüzikolojik anlamda Anşa Bacı Ocağına bağlı kadının müzik pratiklerine de yer veren bu çalışmanın bu alanda öncü çalışmalardan biri olduğu düşünülmektedir.

Kuramsal Çerçeve

Kadın, sahip olduğu doğurganlığı sebebiyle bazı inançlarda kutsallık kazandırılmış bir varlık olarak karşımıza çıkar. Bozkurt destanında Göktürklerin yeniden oluşmasını sağlayan Boz-Kurt Asena'nın dişi olarak tasvir edilmesi (Rasonyi, 1996:56) buna örnek olarak verilebilir. Doğurganlığın bereketle özdeşleştirilmesinin bazı toplumlarda kadına tanrısal kutsallık kazandırdığı görülür. Dini bir sembol olarak karşımıza çıkan Ana Tanrıçalar; Friglerde Matar Kubileya, Yunanlılarda Kybele, Romalılarda Magna Mater (Bülbül, 2009: 91) olarak anılmış ve bolluğun, bereketin, doğurganlığın (Tüfekçi Sivas, 2002:341) simgesi olmuştur. Anadolu'da aynı şekilde anaerkil sistemde ilahlaştırılan "Vuruşema, Kubaba, Kybele, Lat, Ma, Hepat, Marienna, Rhea, Artemis" (Ersoy, 1996:2) bereketi sembolize eden ana tanrıça kültleridir. Eski Türk dini olan Gök Tanrı dininde de Türklerin inandıkları ve güçlü buldukları Tanrı'nın adının "Ana Tanrıça" olduğu bilinir (Erdoğan, 1996:165). Türklere ait efsanelerde ve destanlarda da kadının kutsal sayıldığı ve inançlara bir sembol olarak yansıdığı görülür. Tonyukuk Yazıtında "Tanrı, Umay ve kutsal yersu" (Hassan vd., 2002: 293) sözünde geçen "Bugün daha çok dişi ruh, bereket ve doğurganlık simgesi, kadın ve çocukların hamisi olarak bilinen" (Avşar, 2012:3) Umay, Tanrı Ülgen'e yaratma gücü veren "Akene (Ana)" (Hassan vd., 2002: 294). Yakutlarda üremeyi sembolize eden, doğumda kadına yardım etmek üzere başucuna indiğine, doğum arifesinde kimseye görünmeden gelip üç gün boyunca orada kaldığına inanılan Ayışıt (Ergun, 2011:293) Türk inancında kadına verilen değerin adeta birer göstergeleridir. Eski Türklerde kadına verilen değeri ve saygın bir statüye sahip olduğunu (Menemencioğlu, 2011:134) İbn-i Batuta'nın Türk yurduna yaptığı seyahat notlarında geçen ifadelerinde de görmek mümkündür.

> Bu ülkede gördüğüm ve beni epeyce şaşırtan davranışlar arasında, burada erkeklerin kadınlara gösterdikleri aşırı saygıdır. Türk kadınları yüzleri açık

> dolaşırlar, erkeklerden kaçmazlar, pazarlarda alışveriş yaparlar. Bazen kadınlara erkekleriyle beraber rastlarsınız ve o vakit bu adamları, onların hizmetkârları sanırsınız. (Gömeç, 2007:73)

Kadının toplumsal konumuna ilişkin ipucu veren bu anlatının ötesinde annelik ve eş olma gibi iki temel vasıftan ötürü kadın kutsal sayılır. Annelik vasfı kadının üretkenliğini temsil eder ki, bu durum aile kurumunun temel taşının aslında kadın olduğunun göstergesidir. Uygur atasözünde "Ana ayiğida cennet bar (Ana ayağında cennet var.)" (Doğan, 2009:99) ifadesinde anneye verilen değer görülür. "Annelerini, "anam tuğlu kutlu ağa" diye adlandıran Uygurların, eski şiirleri, anneyi "tuğluk" ve "kutluluk" isimlendirmeleriyle onur1andırmıştır." (Yakut, 2002:423) Türklerin "anababa", "karıkoca" deyimlerinde, Göktürklerin "annenin öğüdünü al, babanın da sözünü dinle", Uygurların "anne ve babanın gönlünü oğlu ve kızı alamaz" deyişlerinde ve Dede Korkut hikâyelerinde geçen "anaata" ve "kadın anabeğ baba" sözlerde görüleceği üzere "Nezaket çerçevesinde çok yerde kadına ait sıfatlar erkeğe ait olandan önde kullanılmaktadır" (Erkul, 2002:61). Bu durum kadına verilen değerin ve önemin bir göstergesidir.

Kadının annelik niteliğinin dışında eş olma durumuna bağlı olarak devlet işlerinde de yetkin konumda olduğu görülür ve bu nedenle toplum içinde önemli bir yere sahiptir. Bilge Kağan Yazıtının Doğu yüzünde yer alan "Türk milletinin adı sanı kaybolmasın diye babam kağanı, anam hatunu tahta çıkaran Tanrı, Türk milletinin adı sanı yok olmasın diye beni kağan oturttu" (Kuljanova, 2011: 521) metninde de görüleceği üzere devlet yönetiminde rol alması dolayısıyla hatun unvanına sahip olan kadının adının kağanla birlikte geçmesi kadının devlet ve toplum içindeki konumu hakkında ipucu verir (Köksal, 2011:332). İlteriş Kağan'ın eşinin "İlbilge" olarak anılması (Cihan, 2002:90), Orhon Yazıtlarında geçen "Bilge" sözcüğünün kadın erkek ayrımı olmaksızın her ikisi için de kullanıldığını gösterir. Bu durum "Kağan eşinin "devlet bilgesi" unvanını alması, görüş ve kararlarıyla devlet işlerine yardımcı olmasından olsa gerektir" (Cihan, 2002:90) şeklinde açıklanır.

> Laszlo Rasonyi "Gök Türk'lerde, Uygurlarda ve Sabirlerde, hükümdar eşinin devlet idaresinde, bazen önemli rolü olduğu bilinmektedir" derken bu hususa işaret eder. Kağan eşinin devlet işlerindeki yeri, Çin yıllıklarına da "Gök Türklerin geleneğinde Hatun, ordunun stratejilerini bilir" şeklinde yansımıştır.

Bazı kültürlerde kadınların bağlı oldukları toplulukların dini liderliğini yaptıkları görülür. Örneğin anaerkil dönemde ortaya çıktığı tahmin edilen ve Türklerin ilk dinlerinden biri olan Şamanizm'de kadına böyle bir misyon yüklenir. "İlk şamanların kadın olduğu, Şamanlık kurumunun kadın eksenli bir yapılanma geçirdiği" (Bayat, 2010:47) bilinir.

> Devletin oluşumu, ilkel toplumların çözülmeleri aşamasında görülen sınıfların doğuşu olgusuyla bağlantılı şekilde gerçekleşmiştir ki bu da erkeğin rolünün öne çıkmasına toplumsal düzeyin de beraberinde şamanlık kurumunu yapılandırdığı erkek şamanların öne çıkmasını sağlamıştır. (Bayat, 2010:45)

Erkek Şamanların ne kadar kadınlaşırlarsa kendilerini o kadar güçlü (Türköne, 1995:99) hissetmelerinden dolayı kadın elbisesi giydikleri (Kılıç, 2010:317) ve kadınsı davranışlar sergiledikleri düşünülür. Bu durumun gerekçesi olarak ilk Şamanların kadın oluşu ve zamanla onların yerini alan erkek Şamanların onlara öykündükleri gösterilebilir:

> … erkek şamanların kadınlaşmasının kökeninde başlangıçta kadın şamanlık kurumunun etkin olduğu fikri …. kadın şamanların birçok Sibirya halklarındaki durumu, bununla birlikte erkek şamanların kadınsı tavırları (elbise, alışkanlıklar, imtiyazlar gibi) göz önüne alındığında, birçok bilim adamı (Troşçanskiy, Bogoras, Stadling) başlangıçta sadece kadın şamanların var olduğunu ve erkek şamanların onların yerini aldıkları konusunda birleşirler. (Bayat, 2010:47)

Tüm bu anlatılar İslam öncesi dönemde kadının sahip olduğu doğurganlığı nedeniyle yüceltildiğini, ona kutsallık yüklendiğini, devlet işlerinde aldığı rolle onurlandırıldığını ve dini önderlik yaptığını gösterir. Araştırmanın yapıldığı Beydili köyünde yaşayanlar da bir kadını, Anşa Bacı'yı önder olarak kabul eder. Beydili köyü, on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğine kadar Hubyar Ocağına bağlı iken, Hubyar dedelerinin Sünnileşmelerini (Selçuk, 2010:138) gerekçe göstererek, Veli Baba ve Anşa Bacı öncülüğünde kendi ocaklarını kurarlar. Alevilikte çoğunlukla dini önder için kullanılan Dede kavramı yerine Baba kavramını (Selçuk, 2010:87) kullanan, kendilerini Babacılar/Anşabacılılar olarak adlandıran Sivas Beydili köyü inanç yapısı bağlı oldukları Anşa Bacı Ocağı ile şekillenir. Beydili Boyundan gelen ve Anadolu Aleviliği inanç sistemine (Selçuk, 2012:169) sahip olan topluluğun inancı Alevi inancının da temelini oluşturan Allah-Muhammed-Ali'ye duyulan sevgi ve saygı ile biçimlenir. Alevilikte kullanılan "Hak Ademdedir," "Benim Kâbem İnsandır," "Çok Kerâmet Var İnsanda" (Dedekargınoğlu, 2010:338) sözlerinden de anlaşılacağı üzere bu inançta insan kutsal bir varlık gözüyle görülür. Korkmaz'ın da (2006:1) ifade ettiği gibi Alevi inancında "…insanlar cinsiyetlerine göre değil de tasavvufta-inançta kat ettiği yola-elde ettiği aşamaya göre değerlendirilir." Nitekim Cömert'in (2014:38) verdiği şu örnek bu konuda dikkate değerdir.

> Baba Derviş'e yıllar önce; Dersimli bir ana'nın cem bağladığını duydum; sence bir kadın cem bağlayabilir mi, diye sordum. Bana "Bak evlat! Hak ademdedir, ama kimde olduğunu bilemeyiz; bir kadında mı, erkekde mi, çocukta mı; kim bilir ki kimde... Dolayısıyla, insan kadına itiraz edemez" dedi.

Beydili köyü geleneksel yaşamında ve tarikat ya da Cem tarikatı olarak adlandırılan ibadetlerde kadının konumu, Alevi inancında kadına verilen değerin bir yansıması olmasının yanı sıra Beydili köyünün toplumsal ve kültürel yapısını biçimlendiren ocağın geçmişte bir kadın lider tarafından sürekliliğinin sağlanmasıyla da ilişkilidir.

Bir Kadın Lider: Anşa Bacı

Anşa Bacı Anadolu Aleviliğinde ilk kadın önderlerden biridir. Kurdoğlu Veli olarak da bilinen Veli Baba'nın eşidir (Kenanoğlu ve Onarlı, 2003:165-166). Zaman içerisinde yönetimlerin uygulamaları neticesinde dedelerin etkisiz hale getirilmesiyle oluşan boşluk beraberinde yeni arayışları getirir ve Hubyar talipleri Kurdoğlu Veli'ye yönelmeye başlar[2]. Onu, Baba olarak kabul edenlerin çoğalmasıyla birlikte oluşan ocak Veli Baba Ocağı ya da "Kurt Oğlu Ocağı" (Kalafat) olarak anılmaya başlar. 1864 yılında Veli Baba'nın ölümünün ardından Anşa Bacı, ocağın başına geçerek Veli Baba'nın taliplerine sahip çıkar ve ocağın genişlemesini sağlar (Kenanoğlu ve Onarlı, 2003:166). Anşa Bacı'nın Kızılbaşlık propagandası yaptığına dair yapılan bir şikâyeti Ankara valisi Nisan 1864'te Padişah Sultanhamit'e bildirir. Bunun üzerine "… Anşa Bacı, oğulları Hasan, Ali ve Hüseyin ile damadı İbrahim Ağa" (Selçuk A., 2012:173) altı ay boyunca Tokat'ta sorgulandıktan sonra İstanbul'a yola çıkar. Bu yolculukta hastalanan büyük oğlu Hüseyin Samsun'a gelmeden vefat eder. Kalanlar İstanbul'a getirilir. Soruşturmalar neticesinde Anşa Bacı, çocuklarıyla birlikte üç yıl Şam'da sürgün edilir. Sürgün cezası bittikten sonra da Tokat-Zile-Acısu köyüne geri döner.

Anşa Bacı'dan söz eden bir belgede "… günden güne artan müritlerinin sayısının 30 bini aştığı" (Selçuk, 2011:78-79) ifade edilir. Anşa Bacı ve Sıraçlar üzerine çalışmalarıyla bilinen Hubyar Sultan Alevi Kültür Derneği Başkanı Ali Kenanoğlu ile Nisan 2004'te yapılan görüşmede Kenanoğlu, Anşa Bacının Anadolu Alevi tarihinde bir kadın postnişin olduğuna değinir ve onu bir kadın dede yani kadın ana olarak değerlendirir. Kenanoğlu, II. Abdülhamit dönemindeki tekke ve zaviyelerdeki yeniçeri ocağı kapatılıp Alevi dergâhlarının

[2] Kaynak kişi A.K. (1970, Erkek, Üniversite Mezunu) Nisan 2014.

yıkılmasından sonra, Hubyar Sultan Dergâhı'nın da aynı şekilde yıkıma uğradığına ve Hubyar Sultan Dergâhı'ndaki dedelerin inanç sistemi içinde gerekli pratikleri yapamadıklarına dikkat çeker. O dönemde Zile Acısu köyünde dergâh adına hizmeti yürüten kişi olan Veli Baba, Hubyar köyündeki bazı dedelerin de desteğiyle Sofu olarak talipleri etrafında toplar ve işleri yürütmeye devam eder. Uzunca bir dönem bu hizmeti yürütür. Daha sonra dedelerle ters düşer ve gördüğü bir rüya üzerine Baba olarak bağımsızlığını ilan eder. Veli Baba öldükten sonra eşi Anşa Bacı posta oturur ve talipleri bundan sonra Anşa Bacılılar olarak anılır.

Şekil 2. Veli Baba'nın ve Anşa Bacı'nın kabirleri (Acısu Köyü).

Yöntem

Anşa Bacı Ocağına duyulan merak ve henüz bakir olan bu alanda araştırma yapma isteğiyle 2004 yılında başlanan alan araştırmaları kapsamında ilk olarak Hubyar Ocağına bağlı olan kişilerle görüşerek topluluğun Sivas ve Tokat bölgesindeki yerleşim yerlerine (Tokat iline bağlı Ulutepe, Çaylı kasabası, Hubyar köyü, Acısu köyü, Sivas iline bağlı Tokuş köyü, Karabalçık köyü, Beydili köyü, Çatalkaya köyü) gidildi. Çalışmanın örneklemini saptamak açısından faydalı olan bu ön araştırmalar ve 2012 yılında yapılan ziyaretler neticesinde geleneksel yaşam biçimlerini inançları doğrultusunda katı şekilde sürdürmeye devam ettiği gözlenen Beydili köyü üzerine odaklanıldı.

2012-2013 yıllarında alanda gerçekleşen gözlemlere ve görüşmelere dayanan çalışma kapsamında Beydili köyü halkının izin verdiği ölçüde ses kaydı, video/fotoğraf çekimleri yapılarak veriler görsel/işitsel olarak belgelendi ve elde edilen bilgiler yazıya dökülerek kaydedildi. Çalışmada notaları verilen müziklerin tümü alanda derlenen ortalama 10 saatlik ses kaydı ve 15 saatlik video kaydı arasından seçilerek çalışmaya eklendi. Çalışmada yer alan ve tümü alanda (Beydili köyü-Acısu köyü) elde edilen görsel veriler, gerek fotoğraflardan, gerek video dondurma yöntemiyle seçildi. Müzikleri notaya aktarabilmek amacıyla öncelikle video görüntülerinin ya da ses kayıt cihazındaki kayıtların ilgili bölümleri VideoPad Video Editor, Adobe Adudition C86 programları kullanılarak biçimlendirilerek MP3 formatına dönüştürüldü. Gerek sözlerin anlaşılmasını kolaylaştırmak, gerek hızlı ritmik geçişleri daha rahat duyabilmek amacıyla müzikler yavaşlatılarak dinlenerek notaya aktarıldı ve son aşamada da Finale 2014 nota yazım programı kullanılarak yazıldı.

Beydili Köyü Kültüründe Kadın

> Erkek dişi sorulmaz muhabbetin dilinde
> Hakk'ın yarattığı her şey yerli yerinde
> Bizim nazarımızda kadın-erkek farkı yok
> Noksanlıkla eksiklik senin görüşlerinde
> Hacı Bektaş Veli

Beydili köyü kültüründe cinsiyet ayrımı söz konusu olmayıp kadın ve erkek birbirlerini can olarak görür. Gerek günlük yaşamda, gerek ibadet mekânında kadının erkekle aynı ortamda bulunması gelenekseldir. Geçimini tarım ve hayvancılığa dayalı olarak sürdüren topluluk bireylerinde kadın, erkek herkesin çalışması esastır. Evde oturanlar sağlık problemi yaşayan ya da yaşı çok ilerlediğinden iş yapamaz olan kişilerdir.

Topluluk kültüründe kadınlara yönelik olarak ana ve bacı sıfatları kullanılır. Anadolu Aleviliği inancında yaygın olarak dini önderin eşi için kullanılan ana, araştırma topluluğunda sadece yaşça büyük olan topluluk mensubu kadınlar için kullanılan bir ifadedir. Bacı ise aynı inanca (tarikata) mensup olan kadınlara yönelik kullanılan bir tabir olup Anşa Bacı'daki kullanımıyla somut bir örnek olarak karşımıza çıkar. Bu durum araştırma topluluğunun Anadolu inancına sahip olmasına karşın diğer Alevi gruplardan adlandırmalar açısından (çalışmanın başlarında söz edilen Dede yerine Baba ifadesinin kullanımında olduğu gibi) farkını da ortaya koyması açısından önemlidir. Beydili köyünde topluluk dışındaki kadınlar hanım olarak ifade edilir. Bu ifadeler kadına verilen önemi göstermesinin yanı sıra tarikat içi birliğin de bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bacı yerine hanım sıfatının kullanımında, kişinin kimliğini belirleyici gizli bir tanımlamanın söz konusu olduğu diğer bir ifadeyle bizden olan ya da olmayan şeklinde bir ayrımın yapıldığı yani tarikat mensuplarına bu kişi bizden değil mesajını iletmenin bir yolu olduğu düşünülebilir.

Şekil 3. Ana ve bacılarla yapılan görüşmeden bir fotoğraf.

Topluluk içinde kadına sadece sözel olarak değil sosyal yaşantıda da değer verilir. Toplulukta ebeveynlerin çocuklarından bahsederken kız erkek ayrımı yapmadan toplam çocuk sayısını söyledikleri gözlenir. Bu durum iki cinsin de birbirinden üstün görülmediği bir kültür ortamını gösterir. Bir erkek misafir geldiğinde kadının ortamı terk etmesi, saklanması, örtünmesi, konuşmaması durumu bu kültürce hoş karşılanmaz. Aksine kadının, evine gelen kadın ya da erkek misafirle sohbet etmesi, aynı odada oturması, ona yiyecek, içecek ikramında bulunması bir saygı ifadesi olarak kabul edilir.

Birebir yapılan görüşmelerde, Beydili köyünde çocuk sahibi olmak ya da evlenmek isteyen kadınların köyün içinde bulunan Gönül Bacı ve yakınında yer alan Gelin Kaya olarak adlandırılan yerleri ziyaret ederek dilekte bulundukları öğrenildi. Bu ziyaret yerlerine sadece kadınların değil erkeklerin de dileklerinin gerçekleşmesi düşüncesiyle gittikleri görülür. Bu durum topluluğun kadına verdiği değerin bir göstergesi olup kadının bir anlamda kutsallaştırılarak atalar kültüne konu olmasına da örnek teşkil eder.

Şekil 4. Gönül Bacı ve Gelin Kaya.

Beydili köyünde büyük oranda endogami görülür. Topluluğun, evlilik konusunda dikkat ettiği en önemli nokta, evlenmek isteyen kişinin evleneceği kişiyi aynı topluluktan seçme zorunluluğudur. Yapılan görüşmelerde Beydili köyünde yaşayanların gerek kan bağı, gerek hısımlıklar dolayısıyla birbirlerine akraba oldukları tespit edildi. Aynı yörede yaşamalarına karşın bir Anşa Bacılının kendi ocağı dışından biriyle evlendirilmemesine özen gösterilir. Bu durum, evlilik kurumunu koruyan, parçalanmasını mümkün kılmayan bir yaptırımı da beraberinde getirir. Ayrıca topluluğun kendi içindeki uyumun korunmasının ve aileler arasındaki bağların evlilik yoluyla pekiştirilerek devamlılığının sağlanmasının amaçlandığı gözlenir. Araştırma dâhilinde görüşülen kişilerin hepsinin tek eşli evlilik yapmaları ve boşanma olayının yaşanmamasının nedeni inanca bağlılık ve topluluktan dışlanma (düşkün sayılma) korkusu şeklinde izah edilebilir. Kız kaçıran ya da kendi topluluğu dışından biriyle evlenen ya da eşinden boşanan kişi ile birlikte ailesi de topluluk tarafından düşkün sayılır. Beydili köyünde görüşme yapılan kişilerin kız kaçırmaya ilişkin sorulan sorulara korkuyla cevap vermelerinin izahı kaynak kişinin şu ifadesiyle netlik kazanır: "bizde zorla bi kız kaçıran 7 yıl düşkün kalır, malını maldan ayırırlar, canını canından, köyde selam vermezler, davarını katmazlar"[3]. Bu ifadeden de düşkünlüğün ne anlama geldiği konusunda fikir sahibi olmak mümkündür. Görüşmelerde aynı ocaktan olmayan başka bir Alevi topluluğuna mensup biriyle ya da Sünni'yle evlenen birinin ömür boyu affedilmediği bilgisi edinilir.

Hükümet nikâhından sonra gerçekleşen hoca nikâhında Sofunun söylediği "kızım oğlum beni iyi dinleyin. İtirazınız olmadığına göre buradaki işlem yolumuzun olmazsa olmazıdır. Zira nikâhını bozanı dede görmez, tarikat kabul etmez…"[4] sözlerinde de durum netlik kazanır. Bu uygulama esasen kadını koruyucu bir özellik taşır. Bu yaptırımla bir anlamda kadının mağdur edilmesi engellenmiş olur.

Boşanmayı gerektirecek durumlardan biri olan şiddetin aile içinde yaşanması durumunda ailelerin ve topluluğun tepkisini öğrenmeye yönelik gerçekleşen görüşmede kızın topluluk içinden biriyle evlenmesine karşın evlendiği kişinin kıza eziyet etmesi, örneğin kızı dövmesi durumunda da mı boşanmanın olamayacağı sorusu sorulurken dövme kelimesi geçer geçmez "yapamaz kattiyyen yapamaz"[5], "Yoook imkânı yok"[6] şeklindeki verilen tepkiler toplulukta kadına verilen değeri gösterir niteliktedir. Geleneklerin nedenle-

[3] Kaynak kişi K.Ü. (1957, Erkek, İlkokul Mezunu) 16.05.2004.
[4] Kaynak kişi İ.G. (1936, Erkek, İlkokul Mezunu) 30.11.2012.
[5] Kaynak kişi Ş.K. (1968, Kadın, İlkokul Mezunu) 01.12.2012.
[6] Kaynak kişi A.A. (1965, Erkek, İlkokul Mezunu) 01.12.2012.

rine ilişkin sorulara erkeklerden alınan "Anşa Bacı'mızdan kalma"[7], "Fatma Ana'mızdan gelme"[8] gibi cevaplar da bunu destekler niteliktedir.

Anşa Bacı'nın adının kullanım sıklığı Veli Baba'ya oranla oldukça fazladır. Bu durum lider olarak Anşa Bacı'nın görüldüğünü yani lider olarak bir kadının varlığının kabul edildiğini gösterir. Bu gözlem toplulukta kadına verilen değerin izahı olabilir. Diğer yandan bağlı olunan inancın kökeninde Hacı Bektaş Veli'nin varlığının kabul edilmesi onun da kadına verdiği değerin bilinmesinin bu hususta önemli rol oynadığı düşünülür. Beydili köyünde Tarikat ya da Cem Tarikatı olarak adlandırılan dini ritüellerde deyişleri sıkça söylenen Pir Sultan Abdal'ın kadına verdiği önemi ortaya koyan bir dörtlüğü bu konuda dikkate değerdir:

Gel benim ey güzel servi çınarım
Yüreğime ateş düştü yanarım
Kıblem sensin, yüzüm sana dönerim
Mihrabındır kaşlarının arası

Beydili Köyü Cem Tarikatında Kadın

Beydili köyünde çocuk, kadın, erkek düşkün olmayan tüm taliplerin her hafta Perşembe gününü Cuma gününe bağlayan gece köyün tam ortasına konumlanmış "Cem ve Kültürevi" olarak adlandırılan çift katlı yapının dışarıdan merdivenle çıkılan üst katında Cem tarikatına katıldıkları gözlenir. Cem tarikatlarına kadınların ve erkeklerin beraber katılması, ibadette her bir bireyin inanca bağlı olarak can olarak görülmesi durumu kadına verilen değerin önemli bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Cem, cins ayrımı gözetilmeksizin tarikata katılanları aynı inanç doğrultusunda bir araya getiren ve bu sayede taliplerin ortak paylaşımlarını güçlendirerek topluluk aidiyetinin yaşanmasını sağlayan bir ibadettir.

Şekil 5. Cem Evinde talipler.

Beydili köyünde yapılan Cem Semahlarında üç kadın, üç erkek beraber semah döner. Bu durum Alevi inancındaki üç rakamının kutsallığına işaret eder ve Semah dönenler üç çift can'ı temsil eder.

[7] Kaynak kişi D.G. (1963, Erkek, İlkokul Mezunu) 30.11.2012.
[8] Kaynak kişi I.K. (1961, Erkek, İlkokul Mezunu) 27.07.2012.

Şekil 6. Semah dönen canlar.

Tarikatta belirli kurallarla düzenli bir işleyiş sağlanır. Sofu tarafından önceden tespit edilen Cem'de görevli olan kişiler büyük bir ciddiyetle kendilerine düşen görevleri yerine getirirler. Bu görev dağılımı On İki Hizmet olarak adlandırılır. Sofu, topluluğun dini önderi, Aşık ise ritüel süresince bağlaması eşliğinde Ayet ve Duvaz-ı İmamlar okuyarak tarikatın yürümesini sağlayan kişidir. Onun dışında kalan On İki Hizmet'te yürütülen hiçbir hizmet birbirinden daha üstün konumda değildir. Tarikatın düzenli yürümesini sağlayan ve sorun yaşanmasını engelleyen On İki Hizmet'te görevli olanlar Sofu tarafından seçilir ve bir sene boyunca görevlerini sürdürürler. 1. Baba, 2. Sofu, 3. Aşık, 4. Süpürgeci, 5. Pervazcı, 6. Sucu, 7. Çırağcı, 8. Gözlekçi, 9. Lavupçu, 10. Pevzat, 11. Ayakkabıcı, 12. Tarikat Bekçileri'nden oluşan On İki Hizmet'te kadınların da görev aldığı gözlenir. Süpürgeci ve Pervazcı sadece kadınlar tarafından yürütülen hizmetlerdir. Erkeğin de kadının da yaptığı diğer hizmetler arasında Sucu, Çırağcı ve Ayakkabıcı bulunur. Süpürgeci, Kırklar Semahı'ndan önce ve sonra "Allah-Muhammed-Ali" üçlemesiyle semah dönülen meydanı yüzeyden süpüren kişidir. Bu uygulamanın Cem'e katılanların günahlarından arındırılmasını sembolize etmesi Süpürgeci hizmetinde kadının masumiyet algısını göstermesi bakımından önemlidir. Pervazcı hizmeti Cem'deki ilk semah olan Kırklar Semahı'nı yapan üç kız tarafından yürütülür. Pervazcı hizmetini yürütenlerin özellikle evlenmemiş kızlar olması tercih edilir. Bunun gerekçesi köylüler tarafından "daha temiz olur, daha eyice olur, lekesiz olur, yeni yetişmiş, onlar bir melek sayılır"[9] şeklinde açıklanır.

Şekil 7. Kırklar semahı yapan Pervazcılar.

[9] Kaynak kişi A.S. (1954, Erkek, İlkokul Mezunu) 18.05.2013.

On İki Hizmet'te yürütülen ve cinsiyet ayrımı yapılmayan diğer hizmetler; tarikat sırasında aklığı, paklığı, temizliği temsil eden suyu dağıtan Sucu ve Cem evinin aydınlatılmasından sorumlu olan Çırağcı'dır. Ayakkabıcı hizmeti ise bir aile tarafından yürütülür. Sofu tarafından belirlenen aile, tarikat öncesi Cem evini düzenleyerek Cem'e girmeden önce çıkarılan ayakkabılara bekçilik yapmakla ve Cem'e gelenleri tarikat mensubu olup olmadıklarını kontrol etmekle görevlidir. Beydili köyünde Görgü Cemi'nin bitiminde kesilen kurbanların pişirilmesinden ve dağıtılmasından sorumlu olan On İki Hizmet'ten biri olan Lavupçu diğer Alevi topluklarında kadın olmasına karşın araştırma topluluğunda erkek olması dikkati çeker.

Şekil 8. Erkek Lavupçular

Beydili köyünde tarikat hizmetini yürüten kadınların masumiyet timsali olarak karşımıza çıkar. Bu durum Beydili köyü tarikatlarında, kadına verilen önemi vurgular ve toplulukta kadının konumunu net olarak gösterir. Öte yandan topluluğun kadına verdiği öneme değinirken, özellikle ibadet sırasında kadınların postta oturan erkeklerin arkasında ayakta durmaları, pratikte kadının öne çıkarılmadığını düşündürür bunun nedenini öğrenmeye yönelik sorulan sorulara alınan "Fatma Anamız'dan böyle görmüşüz"[10] şeklinde verilen cevaplar doğrultusunda bu durumun gerekçesi nispeten gelenekselliğe bağlanır.

Kadınlar, günlük yaşamda ve ibadette kendi el emekleri ve göz nurlarıyla işlemelerini yaptıkları üçpeşli olarak adlandırılan kıyafeti giyerler. Kadınların sadece ibadette giymek üzere yaptıkları ayrı bir üçpeşlileri vardır. Bu üçpeşli, günlük kıyafetle aynı özellikleri taşır ve aynı parçalardan (göynek, önlük, arkabağı, püsküllü/önlük, kuşak, şalvar, çorap, entari) oluşur. İbadete katılan kadın erkek herkesin başını kapaması zorunluluktur. Toplulukta gündelik yaşamda ve ibadette giyilen kıyafetlerin farklı olması yanı sıra erkeklerin ibadete gelirken başlarına fes olarak adlandırdıkları başlığı takmaları, ibadete gösterilen özenin ve saygının bir ifade şekli olarak algılanır.

Beydili Köyü Kültüründe Kadının Müzik Pratiğindeki Yeri

Beydili köyünde müzikler köyün Aşığı tarafından icra edilir. Yörede müzik icrasının olduğu her yerde Âşık çalar. Beydili köyünde bağlama dışında başka bir çalgının kullanımı söz konusu değildir. Bunun gerekçesi "Sede saz (bağlama), davul-zurna olmaz burda.

[10] Kaynak kişi Y.K. (1938, Kadın, İlkokul Mezunu) 10.08.2012.

Geleneklere uymaz"[11] şeklinde açıklanır. Topluluk kültüründe müzik ibadetin merkezinde yer alır. Müziğin olmadığı zamanlarda ibadetin gerçekleşmesi de söz konusu değildir.

Şekil 9. Cem Tarikatında âşıklar.

Beydili köyünde icra edilen müzikler sadece Cem Tarikatı ile sınırlı değildir. Âşık, Cem Tarikatı dışında sünnet düğünlerinde, asker uğurlamada ve evlenme ritüelinde de aktif olarak görev alır.

Şekil 10. Düğünde âşıklar.

Toplulukta kadınların özellikle evlenme aşamalarında ve cenaze törenlerinde Âşık eşliğinde ya da eşliksiz, topluluk içinde ya da kadınlar arasında müzik icra ettikleri görülür. Müzikler, serbest usulle söylenir, sürekli tekrarlanan ritim kalıbına sahiptir. Ezgilerin seyri genellikle inici karakterdedir.

Şekil 11. Kadınların vokal icrası.

[11] Kaynak kişi Ş.K. (1968, Kadın, İlkokul Mezunu) 30.11.2012.

Bunlara örnek olarak alanda derlenen ve kadınların vokal olarak söyledikleri Şekil 12 ile Şekil 13'de yer alan müzikler gösterilebilir.

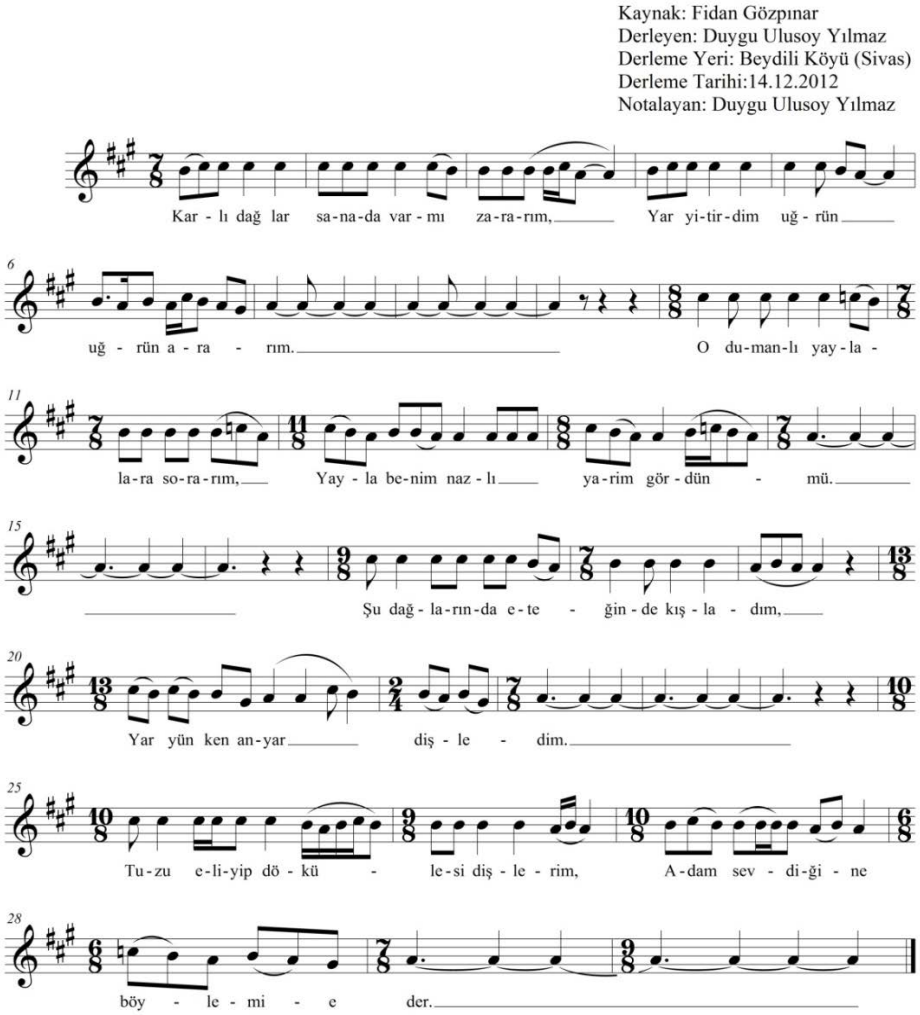

Şekil 12. İş Türküsü

İnici seyir özelliğine sahip Şekil 12 ile benzer sözlere sahip olan ve aynı ezgiyle söylenen bir başka iş türküsünün sözleri şöyledir:

O dumanlı yaylalara sorarım
Yaylı benim nazlı erim geçti mi eeyyy
Alma beni soğuk suyun aktı mı
Elen bitti mor mevşen koktu mu

Gözellerin seryangaha çıktı mı
Güzelliğin çokmuş karal mavili ey
Dostuna muradını da maral mavili ey
Sende de bana eyy

Kadınların bebekleri/çocukları uyutmak için söyledikleri inici karaktere sahip bir ninni örneği Şekil 13'de gösterilmiştir:

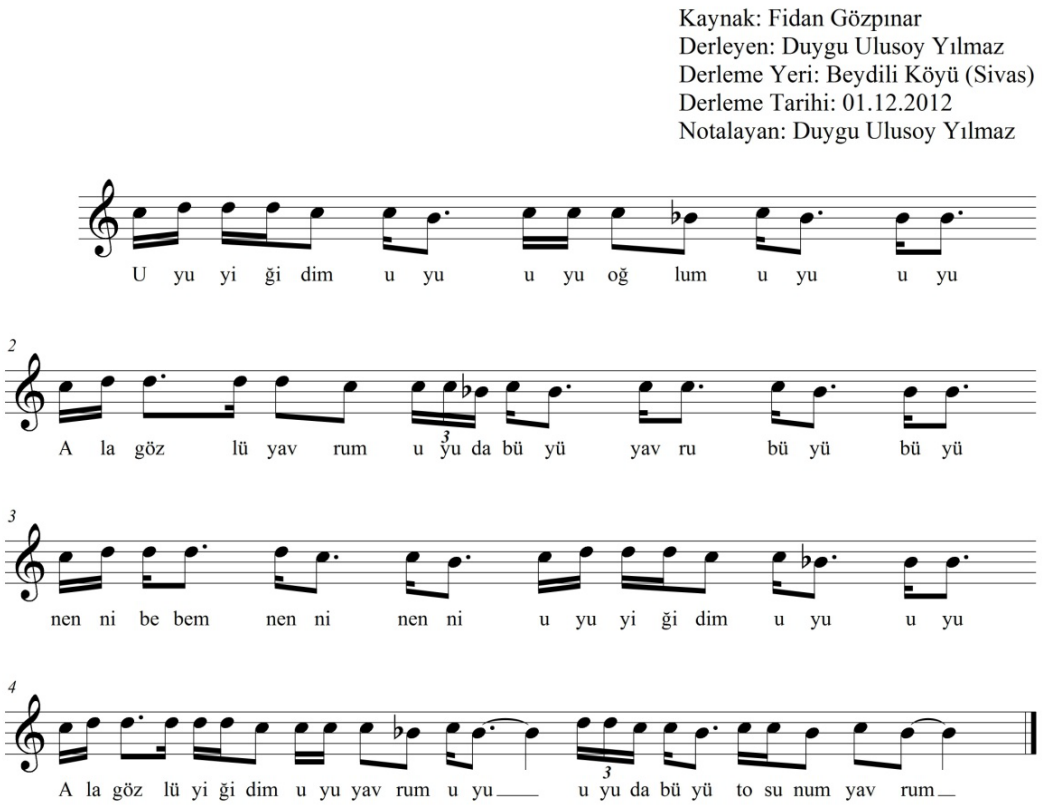

Şekil 13. Ninni

Beydili köyünde üç gün süren düğünlerde kadınların aktif olarak türküler söyledikleri gözlenir.

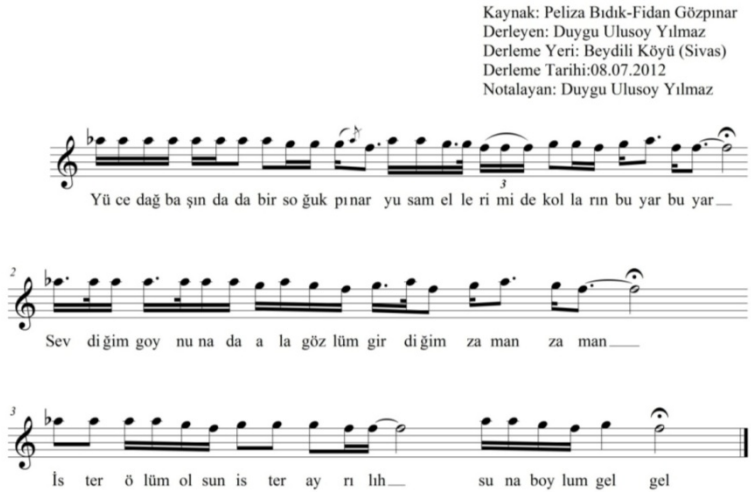

Şekil 14. Kısa hava

Seher dövme, bayrak dikme ve damat yıkama uygulamalarının gerçekleştiği birinci gün damat yıkanmaya götürülürken yol boyunca çoğunlukla kadınların Şekil 14'teki ezgi kalıbıyla kısa hava şeklinde söylediklere türkülerin sözlerinden bazı örnekler şöyledir:

1.Gidiyom gidemiyom
Ben sensiz edemiyom
Sen küçüksün ben cahil
Bırakıp gidemiyom

2.Gidiyorum işte gör
Hayalde gör, düşte gör
Bir eyinin kıymetini
Bir kötüye düş de gör

Kadınların düğün sürecinde söylediği kısa havalarda (Şekil 14 ve Şekil 15'te görülebileceği üzere) iki tür ezgi tespit edilmiştir. Bu iki ezgi farklı sözlerle sürekli yinelenir.

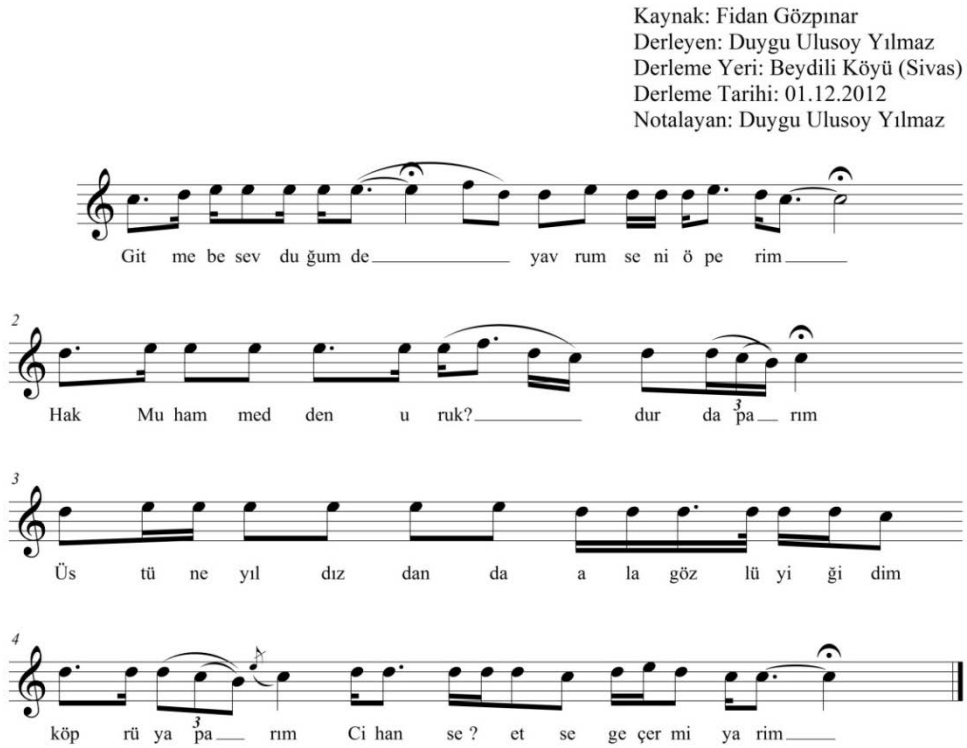

Şekil 15. Düğün süresince kadınların kısa hava şeklinde söyledikleri türkülerden bir örnek.

Düğünün ikinci günü Gelin yıkama ve kına yakma uygulamaları yapılır. Gelin yıkama sırasında Âşık'ın bağlaması eşliğinde kadınlar tarafından Şekil 15 ile aynı ezgi kalıbında söylenen türkülerden biri şöyledir[12]:

Oturdun taşun ora gelin anam
Suyu serhoş pınarın eeey
Gel anam ağlayalım
Dökülsün yaş pınaaraa eeyy

Cevizi heç eyledim gelin anam
Ben sana ne suç eyledim
Gel anam ağlayalım
Dökülsün yaş punara eeyyy

Oturdum taşkun suyu serun pınara
Sığmadım evine de ellere göç eyledim
Gel anam ağlayalım
Dökülsün yaş punara eeyyy

Düğünün üçüncü günü kız baba evinden erkek evine gider. Kızın evden çıkarken annesine sarılarak Şekil 14 ile aynı ezgi kalıbında söylediği[13] türkülerden biri şöyledir:

Atımı çektiler de gelin anam binek taşına
Ulaşmaz ayağım eğer kaşını eyyy
Benden selam söyle de gelin anam gardaşıma
Gelsin helallaşak ben gider oldum

[12] Kaynak kişi Y.K. (1938, Kadın, İlkokul Mezunu) 18.05.2013.
[13] Kaynak kişi Ş.K. (1968, Kadın, İlkokul Mezunu) ile 01.12.2012.

Atımın başını da gelin anam çöle dönderdin
Gözümün yaşını sele dönderdin
Verdin gurbet ele de gelin anam ele dönderdin
Ağla gelin anam geçtin mi benden

Şekil 16'da benzer sözlere sahip olan bir başka gelin çıkarma/kına havası görülmektedir:

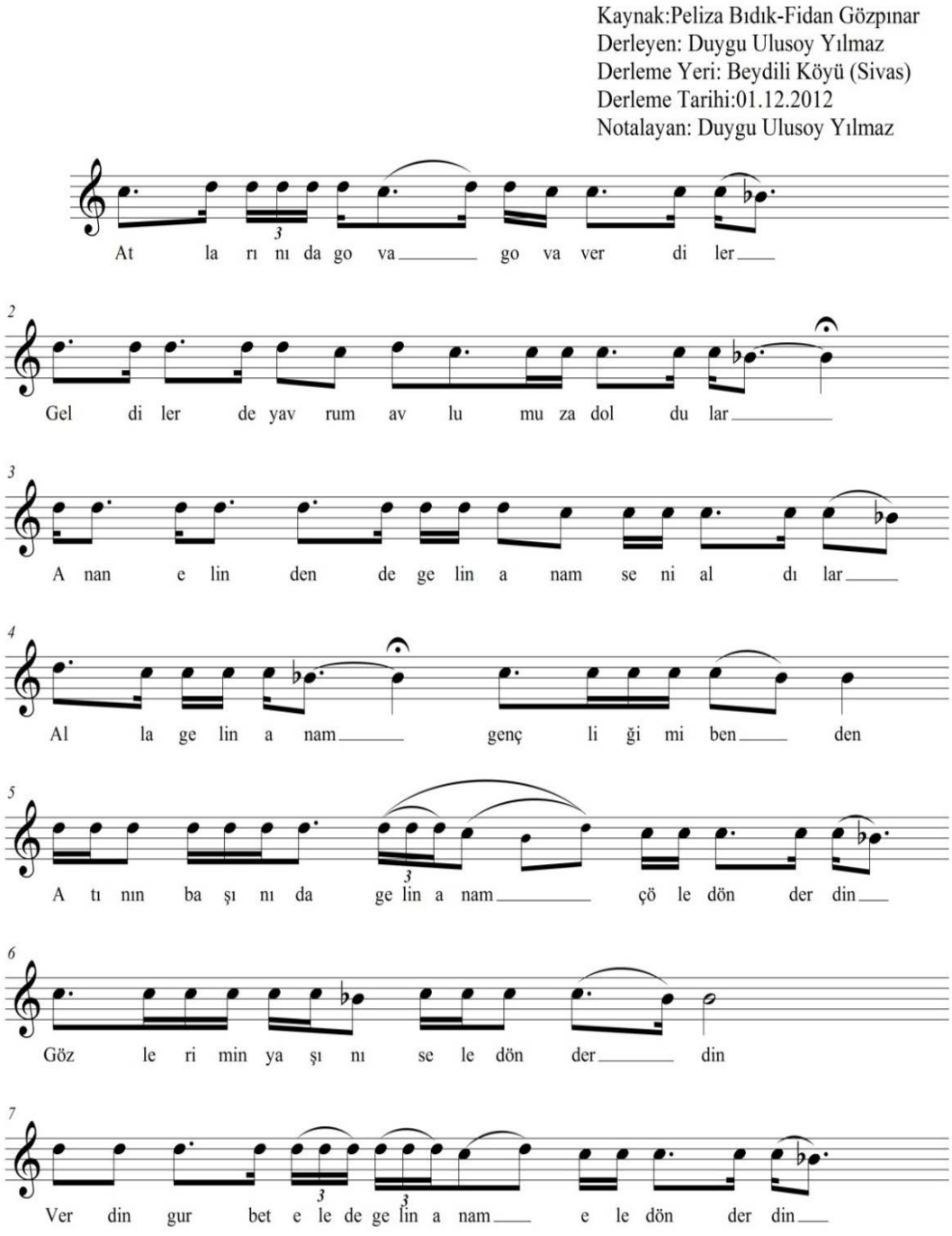

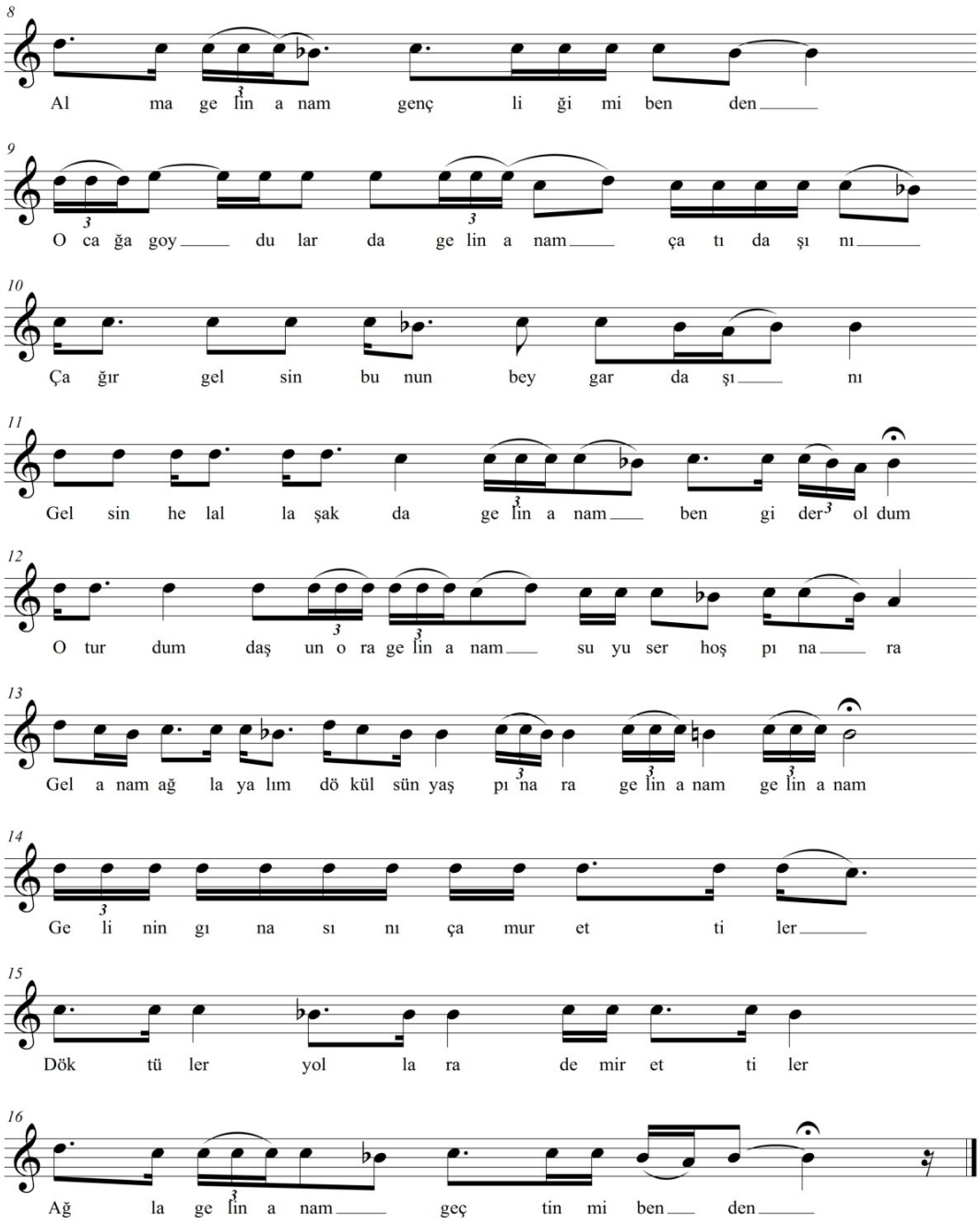

Şekil 16. Gelin çıkarma havası.

Beydili köyünde kadınların müzik pratiklerinde yer aldığı diğer bir ortam cenaze törenleridir. Çoğunlukla kadınlar tarafından yakılan ağıtlar, ölümden dolayı duyulan acıyı ifade eder. Ölüm sonrasında iki tür ağıtın olduğu öğrenilir. İlki Âşık'ın bağlamasıyla çaldığı kadınların da Âşıkla birlikte söylediği sözü, ritmi, ezgisi belli olan ağıtlardır. Ölümden sonraki ilk Cem Tarikatı'nda sadece Âşık tarafından söylenen ve araştırma topluluğunun "Ayet" olarak adlandırdığı deyişler şunlardır:

1."Ayet"
Sabahınan kutlu günler doğuyor
Hatalarımı hüda için bağışla
İhsan ettiğine nurlar yağıyor
Hatalarımı hüda için bağışla

Eyüp peygamberin göz yaşı için
Yusuf peygamberin aziz başı için
İnip inip ineceğin taş için
Hatalarımı hüda için bağışla

Yağan yağmurların esen yel için
Dergâhına doğru varan yol için
Urum kulpu Hacı Bektaş-ı Veli için
Hatalarımı hüda için bağışla

Seksen bir urum erleri için
Doksan bin horasan pirleri için
Hasan Hüseyin'in nurları için
Hatalarımı hüda için bağışla

Talip mi olur rehbersiz Babasız
Harman mı olur süpürgesiz yabasız
Kul hatasız olmaz hata tövbesiz
Hatalarımı hüda için bağışla

Musa'ya verdiğin turun hakkı için
İsa'ya verdiğin surun hakkı için
Ol şems-i kamerin nuru hakkı için
Hatalarımı hüda için bağışla

Cümle biten çiçeklerin hakkı için
On dört masumu pak hakkı için
Sen ganisin ganiliğin hakkı için
Hatalarımı hüda için bağışla

Şah Hatayı çağır aman eynel hak
Münkürün gönlünden ıraksın ırak
Sen pirimsin senden gayrı kimsem yok
Hatalarımı hüda için bağışla

2."Ayet"
Bülbülüdüm gül dalında şakıdım
Medet Allah, Ya Muhammed, Ya Ali
Şahı merdan kitabını okudur
Medet Allah, Ya Muhammed, Ya Ali

İmam İrizanın kırmızı donu
Tahının nağının akıyor kanı
Ol Hasan-ul Askeri'ye ulaştır beni
Medet Allah, Ya Muhammed, Ya Ali

Muhammed Ali'dir dersimiz veren
Hasan Hüseyin'dir okunan kuran
Zeynel Abidin'le zindana giren
Medet Allah, Ya Muhammed, Ya Ali

Şah Hatayım aynı halin gezdirir
Muhabbet deryasında yüzdürür
Muhammed mehtiye böyle yazdırır
Medet Allah, Ya Muhammed, Ya Ali

İmam Bakır deryasını akıttı
İmam Cafer bizi sırdan okuttu
Musayı Kazım gevher yükünü tuttu
Medet Allah, Ya Muhammed, Ya Ali

3."Ayet"
Hak nasip eylese dergaha varsam
Bir dem divanına dursam ya Ali
Eğilsem eşiğine niyaz eylesem
Yüzüm turabına sürsem ya Ali

Kamber gibi hizmetine yeldirsen
Bazen ağladırsan bazen güldürsen
Çekip zülfigarı beni öldürsen
Elim eteğimden çekmem ya Ali

Yüzüm turabına sürdüğüm zaman
Zerece kalmazdı gönlümde guman
Alimin düldüle bindiği zaman
Yanında kamberin olsam ya Ali

Çeker miyim eteğinden elimi
Hak katında kabul ettik ölümü
Doğru sürün erenlerin yolunu
Bu can yoluma kurban ya Ali

Şah Hatayım müşkülünü yetirse
Yetirse de aynı ceme getirse

Dizini dizime verip otursam
Doyunca yüzüme baksam ya Ali

Beydili köyünde görüşmelerde tespit edilen ikinci ağıt türü, sadece kadınlar tarafından yakılır. Ölümden duyulan acının dışavurumu olarak ortaya çıkan ve tümüyle doğaçlamaya dayanan bu ağıtlarda belli bir ritim ve ezgi kalıbından söz etmek mümkün değildir, tümüyle serbest usule sahiptir. Şekil 17 buna örnek oluşturur.

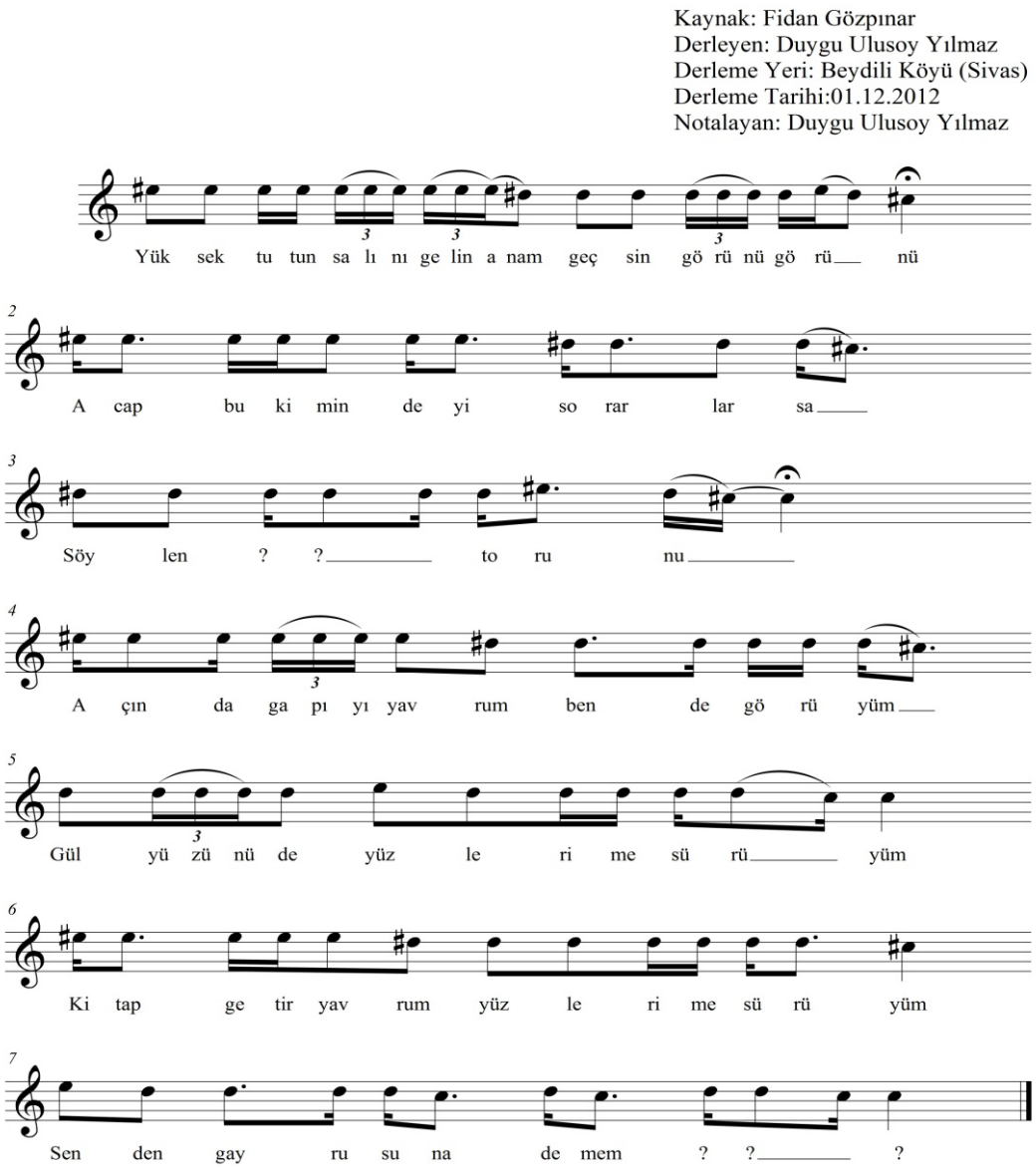

Şekil 17. Ağıt örneği.

Alan araştırması süresince ağıt pratiğini gözlemleyecek bir ortam oluşmadığından ağıta ilişkin bilgiler görüşmelere ve kaynak kişi Y.K.'nin akrabalarından birinin ölümünün ardından yaktığını ifade ettiği ağıtlara dayanmaktadır. Ağıt yakan kadının ağlaması ağıtın melodisine yön verir. Zaman zaman ölümün karşısındaki çaresizlik, bir nevi isyan sesin yükselmesine neden olur, bu ağıtlar da diğer ağıtlarda olduğu gibi genel olarak ağır ritme sahiptir.

Sonuç

Anadolu'da İslam'ın kabul edilmesinden sonra bazı inançların ve bu inançlara bağlı ritüellerin devam ettiği görülür. Özellikle Şamani ritüellerin yansımasını en net şekilde Cem ritüellerinde görmek mümkündür. Cem ritüelleri her Alevi topluluğunun inancını yansıttığı pratiklerdir. Alevilerce kullanılan "Yol bir sürek bin bir" ifadesinden de anlaşılacağı üzere yol birdir. Gerek yaşadıkları coğrafi alana, gerek yaşam biçimlerine bağlı olarak Türkmen, Sıraç, Nalcı, Kızılbaş, Tahtacı, Alevi (Eröz, 1977:24) gibi adlarla anılan Alevi toplulukları arasında birliği sağlayan ve tümünü aynı çatı altında birleştiren unsur Ali'dir. Ancak "…sürek bin bir" ifadesinden de anlaşılacağı üzere pratikler topluluğun kendine özgü

sosyokültürel yapısıyla biçimlenir. Beydili köyü halkı da, Ali'ye duydukları sevgiyi ve onun çevresinde oluşan örgütlenmeleri kendine göre anlamlandıran ve pratiklerine yansıtan, diğer Alevi topluluklarınca ve aynı bölge içinde yaşadıkları çevre köylerce geleneksel yaşam biçimlerine bağlı olarak Sıraç olarak adlandırılan Alevi topluluğunun mensuplarıdır.

Anşa Bacı Ocağına bağlı olan Beydili köyünde yaşayanları (talipleri) bir araya getiren Cem tarikatlarında diğer Alevi topluluklarında erkekler tarafından yürütülen On İki Hizmet içinde yer alan hizmetlerin kadınlar tarafından yürütüldüğü tespit edildi. Tarikat hizmetini yürüten kadınların masumiyet timsali olarak karşımıza çıkması, Beydili köyünde kadına verilen değeri ve toplulukta kadının konumuna ışık tutar. Anadolu Aleviliği inancında kadına bakış açısı ve Beydili köyünün bağlı olduğu ocak önderinin kadın olması gerek tarikatlarda gerek toplumsal yaşamda kadının konumunu belirleyici unsurlardır. Bu nedenlere bağlı olarak Beydili köyü kültüründe inanca bağlı olarak kadın ile erkek arasında da bir ayrım yapılmamakta olup ayrıca inanca bağlı olarak uygulanan yaptırımlarla da kadın mağduriyetinin engellenmesinin amaçlandığı belirlendi.

Kadına verilen değerin göstergesi olan Cem tarikatlarında sadece hizmet ve semahta aktif olan kadınların müzik icrasında yer almadıkları görülür. Beydili köyünde kadınların müzik yoluyla kendilerini ifade ettikleri ortamların geçiş dönemleri, özellikle evlenme, asker uğurlama ve ölüm aşamalarında olduğu tespit edildi.

Bu dönemlerde müzik icrasına aktif olarak katılan kadınların müzikle bütünleştiği en güzel örnekler çocuk büyütme aşamasında söylenen ninniler, düğün süresince kısa hava şeklinde vokal şekilde söylenen türküler ve ölünün arkasından yakılan ağıtlardır. Köyde yaz-kış kalan kadınların yaşlı oluşu geçmişte söyledikleri ninnileri hatırlamalarını güçleştirdi, geçmişte çok ninni bildiklerini ama artık hatırlamadıklarını söylemeleri bu konuyla ilgili sağlıklı bir derleme çalışmasını mümkün kılmadı.

Şekil 18. Asker uğurlamada semah dönen kadınlar.

Düğün süresince kısa hava şeklinde ve ağır ritimde söylenen türkülerin pes tonlarda icra edildiği ve hızlı ritimli türkülerden sonra söylendiği dikkati çeker. Bu durum müziğe ara vermeksizin devam eden kadınların fiziksel olarak yorulmalarıyla ilişkilendirilebilir. Pes tonlarda yapılan vokal icraların tercih edilmesinde sesin dinlendirilmesi amaçlanır. Aynı ezgi kalıbı üzerine farklı sözlerle yapılan icralar, türküye başlayan kişilerin aynı kişiler olmasıyla ilişkili olduğu tespit edildi.

Teşekkür

Derlenen müziklerin notaya alınması sırasındaki katkılarından dolayı Doç. Dr. Seyit YÖRE'ye (Selçuk Üniversitesi-Konya) teşekkür ederiz.

Kaynakça

Avşar L. (2009) Türk takılarında Umay inancının izleri ve Avrasya kökleri. *İdil Sanat ve Dil Dergisi* 1:1-24.

Bayat F. (2010) Toplumsal cinsiyet bağlamında kadın şamanlar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 3:44-51.

Beşiroğlu Ş. (2003) Osmanlı'da musiki, raks ve kadın. *İstanbul ve Müzik*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 45:69-79.

Beşiroğlu Ş. (2002) *Osmanlı Musikisi ve Kadın*. Yeni İstanbul Türkiye Yayınları, 12:454-463.

Bülbül C. (2009) Eski Anadolu tarihinde Frigler. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 27:79-94.

Cihan AK. (2002) Orhon Yazıtlarındaki 'bilge' terimi üzerine. *Felsefe Dünyası* 35:89-101.

Cömert M. (2014) Ana Derge İle Sayder ve Sey Gaji'nin rüyası. Bak: http://www.kizilbas.biz/attachments/article/157/2014-05%20Kizilbas%2038.pdf Erişim tarihi: 13 Ekim 2014.

Dedekargınoğlu H. (2010) Dünkü ve bugünkü Alevilik. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 56:327-348.

Doğan L. (2009) Uygur atasözlerinde yüceltilen değerler. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11.

Erdoğan A. (1996) Türk kadını ve edebiyat. *Kastamonu'da ilk Kadın Mitingi'nin 75. Yıldönümü Uluslararası Sempozyum Bildirileri Kitabı*. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.

Ergun P. (2011) Alevilik-Bektaşilikteki tavşan inancının mitolojik kökleri üzerine. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 60.

Erkul A. (2002) *Eski Türklerde Evlenme Gelenekleri*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları (Cilt3).

Eröz M. (1977) *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*. İstanbul: Otağ Yayınları.

Ersoy E. (1996) Ana Tanrıça Kültü. Anadolu Aydınlanma Vakfı Bak: http://anadoluaydinlanma.org/Anadolu/ana_tanrica_kultu.pdf Erişim tarihi: 19 Haziran 2014.

Gaspard F. (2005) Bak: http://www.un.org/womenwatch/daw/vaw/panelists_pres/gaspard presentation.pdf.

Gömeç S. (2007) *Türk Kültürünün Ana Hatları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Hassan Ü, Berktay H, Ödekan A. (2002) *Türkiye Tarihi 1 Osmanlı Devletine Kadar Türkler*. Ankara: Cem Yayınları.

Kalafat Y. (2007) Doğu Beyazıt-Gürkan Sempozyumları ve Türk Halk İnançları-Kurt. Bak: http://www.yasarkalafat.info/index.php?ll=newsdetails&w=1&yid=45 Erişim tarihi: 19 Haziran 2014.

Kenanoğlu A, Onarlı İ. (2003) *Hubyar Sultan Ocağı ve Beydili Sıraç Türkmenleri*. İstanbul: Hubyar Sultan Kültür ve Tanıtma Derneği Yayınları.

Kılıç S. (2010) Türk şaman giysilerine semantik yaklaşım. *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks* 2(1).

Korkmaz E. (2006) *Alevilikte Kadın Serçeşme*. İstanbul: Mart Matbaacılık 19:1-2. Bak: http://www.hacibektaslilar.com/documents/subat_2006__19.pdf Erişim tarihi: 13 Ekim 2014.

Koskoff E. (2000) *Foreword in Music and Gender*. Moisala P, Diamond B (ed.) USA: University of Illinois.

Köksal B. (2011) Orhon Yazıtları'nda kadın. *E-Journal of New World Sciences Academy Humanities* 6(2):331-341. Bak: http://www.newwsa.com/download/gecici_makale_ dosyalari/NWSA-4812-1-2.pdf.

Krolokke C, Sorensen AS. (2006) *Gender Communication Theories and Analyses From Silence to Performance.* United Kingdom: Sage Publications Ltd.

Kuljanova B. (2011) Eski Türk anıtlarındaki halk birliği ve memleket bütünlüğü ülküsü ("Orhon" ve "Kutadgu Bilig" eserlerine göre). *III. Uluslararası Türkiyat Araştırmalar Sempozyumu Bildiriler Kitabı* Şavk ÜÇ. (ed.) Ankara: Hacettepe Üniversitesi Basımevi.

Menemencioğlu B. (2011) Bektaşi ve Alevi kültüründe kadın. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 60:129-140. Bak: http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/view/208/201.

Paglia C. (2008) Feminism past and present: Ideology, action, and feform. Bak: http://www.bu.edu/arion/files/2010/03/Feminism-Paglia1.pdf.

Rasonyi L. (1996) *Tarihte Türklük*. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Selçuk A. (2012) Merkezi kurumsal otoritenin ötekileştirdiği bir topluluk: Anşa Bacılılar. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 61:169-186. Bak: http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/view/190/183.

Selçuk A. (2010) Horasanda Eren Anadolu'da Evliya: Acısu Sıraç Köyü örneğinde kahraman atalar kültü. *Milli Folklor* 87:136-147. Bak: http://www.millifolklor.com /tr/sayfalar/87/14_.pdf.

Selçuk H. (2011) XX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Alevi toplumuna bakışı (Ordu örneği). *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 59:71-90.

Sivas TT. (2002) Ana tanrıça/Matar Kubileya kültü ile bağlantılı Phryg (Frig) kaya altarları üzerine yeni gözlemler. 1(3):335-353. Bak: http://kybele.anadolu.edu.tr/makaleler/ed2002_1_3/158436.pdf.

Türköne M. (1995) *Eski Türk Toplumunun Cinsiyet Kültürü*. Ankara: Ark Yayınevi.

Yakut E. (2002) Eski Türklerde hukuk. *Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 3.

Yazıcı ŞS. (2013) Orhun Yazıtlarında kadınla ilgili söz varlığı. *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi'nde sunulan bildiri*. International Burch University, Saraybosna.